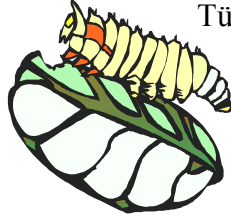

İPEK BÖCEKÇİLİĞİ

Dr. Gülşen KESKİN, TEAE
S.Ahmet ÇELİKER, TEAE

1. Giriş

Türkiye’de yardımcı bir tarımsal faaliyet olarak yapılan, aile fertlerinin emeklerinin değerlendirilmesinde ve kırsal alanda gizli işsizliğin önlenmesinde önemli olan, ancak son yıllarda üretimde düşüş yaşayan ipek böceği yetiştiriciliği, yaklaşık 1500 yıldan beri yapılmaktadır. İpek, ilk kez 4000 yıl önce Çinliler tarafından üretilmiş, uzun yıllar nasıl üretildiği gizli tutulduktan sonra, önce Anadolu’da daha sonra da Avrupa’da üretilmeye başlanmıştır.

Ülkemizde genellikle küçük ölçekte yapılan ipek böceği yetiştiriciliği ; çok fazla yatırım gerektirmeyen, ipek böceğinin tek besin kaynağı olan dut yaprağının sağlanmasıyla başlayan ve ipek elde edilinceye kadar süren bir faaliyettir. Üretimle ilgili aşamalar ; dut fidanı yetiştirilmesi, ipek böceği tohumu üretimi, ipekböceği bakımı ve beslenmesi, koza üretimi, kozadan iplik çekilmesidir (Anonim, 2001a).

İpek, ipek böceği larvalarının koza örmek için salgıladıkları, parlak ve çok ince bir teldir. Bu teller bir araya getirilerek ipek iplikler elde edilir. İpek, kolay boyanabilen, yumuşak ve dayanıklı bir ip olması nedeniyle tarih boyunca çok kıymetli bir dokuma hammaddesi olmuştur. Türkiye’de üretilen ham ipeğin tamamına yakını ise, ipek halı dokumacılığında kullanılmakta ve ihraç edilmektedir. Ayrıca ; giyim-kuşam, ev eşyaları, nakış - dikiş ve ameliyat iplikleri gibi birçok üründe ipek kullanılmaktadır.

Türkiye’de ilkbahar beslemesi olarak senede bir kez yapılan ipek böceği yetiştiriciliği ; bitkisel üretimde aşırı ve bilinçsiz kullanılan zirai mücadele ilaçları, sanayileşme, kentleşme ve göç olaylarından olumsuz etkilenecek özellikle son yıllarda önemli oranda düşmüştür (Anonim, 2001a).

2. Dünyada Durum

Çizelge 2.1 :
Dünya Ham İpek
Üretimi (Ton)

Yıllar	Üretim
1993	108.582
1994	115.639
1995	112.525
1996	82.768
1997	79.758
1998	95.946
1999	97.517
2000	83.726
2001	89.148
2002	88.578

Kaynak : FAO

Bugün, dünyada yaklaşık 60 ülkede ipek üretilmekle birlikte bunlardan 20 kadarında üretim ekonomik bakımdan önem taşımaktadır (Anonim, 2003a). Dünya’da ipek

böceği yetiştiren önemli ülkeler Çin,

Hindistan, Türkmenistan, Brezilya,

Özbekistan, Tayland ve İran ‘dır. Dünya

ham ipek üretiminde Çin %70 ile ilk sırada

yer almaktadır. 2002 yılı üretiminde Çin’i

%17 ile Hindistan, %5 ile Türkmenistan

takip etmektedir. İhracatta Çin %65 ile

Türkmenistan ise %23 ile önemli ülkelerdir.

İthalatta ise Hindistan önemli üretici ülkelerden biri olmasının

yanı sıra aynı zamanda %39 ile önemli ithalatçı ülkelerin

başında gelmektedir. Önemli düzeyde ithalat yapan diğer

ülkeler ise İtalya, Japonya ve Kore’dir (Anonim, 2002).

3. Türkiye’de Durum

Türkiye, iklim bakımından dut ağacı ve ipek böceği yetiştiriciliğine uygun ülkelerden biridir (Anonim, 2003). Tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Bursa, ipek üretiminin ilk başladığı yıllardan beri, önemli miktarda üretimin yapıldığı illerin başında gelmektedir. Yüzyıllardır ipekçiliği ile tanınan Bursa, bu özelliğini yörede yetişen dut ağaçlarından almıştır (Anonim, 2003f) . Ancak, son 20 yıl içinde ipek böceği yetiştiriciliğinde gerek Bursa’da gerekse ülke çapında önemli bir azalma olmuştur. 1982 yılında 1 781 köyde 44 960 aile tarafından yapılan ipek böceği yetiştiriciliği, 1990’lı yıllardan itibaren sürekli bir azalma göstererek, 2001 yılında 213 köyde 1 555 aile tarafından yapılan bir faaliyet olmuştur. Aynı yıllarda yaş

Çizelge 3.1 :İpek Böcekçiliği Yapan Köy Sayısı ve Yaş Koza Üretimi

Yıl	İpek böcekçiliği yapan köy sayısı (Adet)	İpek böcekçiliği yapan aile sayısı (Adet)	Açılan tohum kutusu sayısı (Adet)	Yaş ipek kozası (Ton)
1982	1 781	44 960	78 080	1 998
1983	2 022	48 984	75 829	1 991
1984	2 252	48 378	81 882	2 163
1985	2 281	45 964	69 618	1 781
1986	1 974	44 269	71 794	1 920
1987	1 904	43 438	65 482	1 730
1988	1 850	42 826	74 012	2 009
1989	1 815	42 295	80 440	1 841
1990	1 916	44 541	80 544	2 171
1991	1 635	29 689	50 623	1 353
1992	1 009	17 703	27 732	782
1993	951	14 544	25 884	724
1994	647	12 151	17 953	452
1995	532	7 493	9 702	271
1996	398	5 756	7 529	215
1997	325	3 863	5 741	161
1998	255	3 115	4 543	136
1999	260	3 019	4 964	133
2000	230	2 210	3 147	60
2001	213	1 555	2 445	47

Kaynak :Anonim 2001

Çizelge 3.2 . 2000 Yılında İllere Göre İpek Böceği Yetiştiriciliği

İller	Açılan İpekböceği Kutusu (Adet)	İpek Kozası Miktarı (ton)	İpek Kozası Fiyatı (TL/kg)	Değer (milyon TL)	Pazarlananın Değeri (milyon TL)
Ankara	299	9	2.000.000	18.000	18.000
Antalya	812	16	1.335.000	21.360	21.360
Balıkesir	10	-	-	-	-
Bilecik	1.367	21	2.400.000	50.400	50.400
Bolu	50	1	2.380.556	2.381	2.381
Bursa	131	2	2.380.556	4.761	4.761
Eskişehir	167	3	2.500.000	7.500	7.500
Hatay	56	1	1.335.000	1.335	1.335
Isparta	60	-	-	-	-
İzmir	0	2	2.500.000	5.000	5.000
Kocaeli	3	-	-	-	-
Muğla	22	1	2.380.556	2.381	2.381
Sakarya	170	4	2.361.111	9.444	9.444
Toplam	3.147	60	Ortalama 2.042.694	122.562	122.562

Kaynak : Anonim 2000.

koza üretimi, 1 998 tondan 47 tona düşmüştür . İpek böceği yetiştiren illerin sayısı ise 1985’de 40 iken, 2000 yılında 13’e düşmüştür . İpek böceği yetiştiriciliği yapılan illere bakıldığında , Bilecik’in 21 ton ipek kozası ile toplam üretimin %35’ini oluşturduğu , Antalya’nın 16 ton (%27) ile ikinci sırada geldiği görülmektedir. İpek kozası fiyatları

ise illere göre değişmekle birlikte en düşük 1.335.000 TL/kg ile Hatay ve Antalya’da , en yüksek 2.500.000 TL/kg ile İzmir ve Eskişehir’ de olmuş, Türkiye ortalama fiyatı ise 2.000.000 TL/kg olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 3.2). Fiyatlardaki bu farklılık, kalite farklılığının yanı sıra koza alımı yapacak merkezlerin her yerde olmamasından kaynaklanmaktadır.

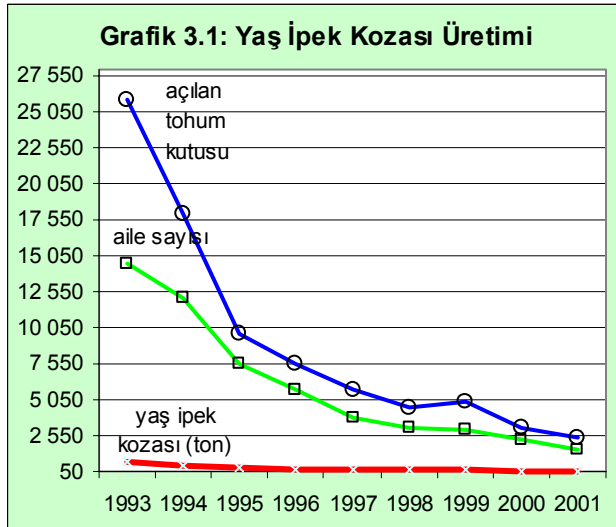
“ Yaş İpek Böceği Kozası Üreticisinin Desteklenmesine ve Doğrudan Destek Ödemeleri İçin Gerekli Finansman İle Bursa Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Kozabirlik) Tarafından Yaş İpek Böceği Kozası Üreticilerine Ücretsiz Dağıtılmak Üzere İthal Edilen İpek Böceği Tohumu Bedellerinin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ ndan

Karşılanmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Tebliği ” ne göre , 2003 yılı ürünü yaş ipek böceği kozasının kooperatiflere veya Kozabirlik’ e satışında üreticiye verilecek doğrudan destek, damızlık

Çizelge 3.3:Türkiye Ham İpek Üretimi ve Dış Ticareti (Ton)

Yıllar	Üretim	İhracat	İthalat
1993	100	-	72
1994	60	3	58
1995	40	-	76
1996	40	11	152
1997	27	-	188
1998	21	-	137
1999	22	-	154
2000	20	-	204
2001	20	-	256

Kaynak : FAO.

ihtiyacının önemli bir bölümü ithalat ile karşılanmaya başlanmıştır . 1993- 2001 yılları arasında ham ipek arzı, %60 artışla 172 tondan 276 tona yükselmiştir (Çizelge 3.3 ; Grafik 3.2) .

Ham ipeğin tamamına yakınına kullanan ipek halı dokumacılığında , ihracata bağlı olarak ev tipi tezgahlarda , yılda yaklaşık 40-50 000 m² ipek halı üretilmektedir . İpek halı ihracatında en önemli pazarlar ise Almanya , İsviçre , Japonya ve ABD'dir (Anonim, 2001a; Anonim, 2001b) .

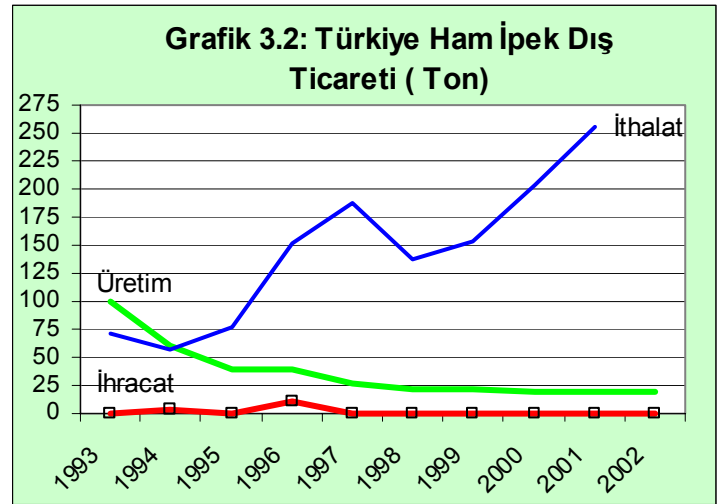
İpek böceği yetiştiriciliğinde, 35 - 40 günlük çok kısa bir üretim döneminden sonra , kutu başına 26-30 kg arasında yaş koza elde edilebilmektedir . Ülkemizde ipek böceği yetiştiriciliği yapan bir çok aile, yılda 4-5 kutu ipek böceği yetiştirerek geçimini sağlamaya çalışmaktadır . Üretim , dut yaprağının teminine bağlı olarak yılda iki kez (ilkbahar ve sonbahar beslemesi) yapılabilecek olmasına karşın, ikinci besleme yaygınlaştırılmamıştır (Anonim, 2003a ; Anonim, 2001a) .

Koza üretimini artırmak ve üreticiyi korumak amacıyla ilk Koza Tarım Satış Kooperatifleri Bursa , Bilecik ve Adapazarı'nda kurulmuş , bu kooperatifler 1940 yılında Bursa'da Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'ni (Kozabirlik) kurmuşlardır. Bugün Kozabirlik , 10 300 üreticinin ortağı olduğu Bursa , Bilecik , Adapazarı , Mihalgazi ve Alanya 'da bulunan 5 kooperatif ile hizmet vermektedir (Anonim, 2003d) . Birlik , bir yandan kozacılığın potansiyel olarak mevcut olduğu bölgelerde koza üretimini teşvik ederken , diğer yandan da koza üretiminin düştüğü bölgelerde bazı tedbirler almaktadır (Anonim, 2003e) . Ayrıca Kozabirlik, yaş ipek böceği yetiştiriciliği yapan köylerde doğrudan destek ödemeleri ve ücretsiz ipek böceği tohumu dağıtımının uygulama esaslarını önceden tüm üreticilere duyurmak ve 2003 yılı ürünü olması şartıyla kendisine getirilen yaş ipek böceği kozasının tamamını satın almakla yükümlü kılınmıştır (Anonim, 2003c).

İpek böceği ile ilgili tek kamu kuruluşu olan İpek Böcekçiliği Enstitüsü ise , 1888 yılında Bursa'da bu konuda eğitim veren bir kurum oluşturmak amacı ile kurulmuştur. Kozabirlik ve İpek Böcekçiliği Enstitüsü dışında Türkiye İpek Böcekçiliği ve İpekçilik Milli Komitesi de ipek böcekçiliği konusunda çalışmaktadır .

yaş koza için 10 milyon , 1.sınıf yaş koza için 7 milyon , 2. sınıf yaş koza için 6,25 milyon , 3. sınıf yaş koza için 5,5 milyon olarak belirlenmiştir .

Son yıllarda üretilen koza miktarının azalmasına paralel olarak, ham ipek üretimi 20 ton seviyesine düşmüştür (Çizelge 3.3) . Üretimdeki bu azalmada, Çin'in %70'lik bir payla ipek üretiminde ve ticaretinde tekel durumunda bulunması ve fiyatlara tek başına müdahale edebilmesi önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, sanayinin gelişmesi , zirai mücadele ilaçlarının aşırı ve bilinçsiz kullanılması , kentleşme , göç olayları ve genç kuşakların ipek böcekçiliğine olan ilgisinin azalması da önemli olmuştur (Anonim, 2003c). Ham ipek üretimindeki düşüş ithalatı arttırmış, yurt içi ipek

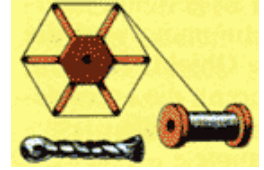
4.Genel Değerlendirme

Türkiye ham ipek üretimi 1984 yılındaki 290 tonluk rekor üretimin ardından 2000 yılında 20 tona kadar düşmüştür. Üretimdeki bu büyük düşüşün en önemli nedeni Çin'in tekelleşme çabaları ile üretimini Dünya talebinin üzerinde artırmasıdır. Bu durum ham ipek fiyatlarının yarı yarıya düşmesine neden olmuştur. Kişi başına milli geliri 620 \$ olan Çin üreticisi bu fiyat seviyesinde de üretimini sürdürebilmiş, ancak Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde bu fiyat seviyesinde üretim yapılamamış ve sonuçta üretim hızla düşmüştür. Piyasa şartları Türk üreticisini de olumsuz etkilemiş, üstüne körfez krizi ile ipek halı ihracatının düşmesi ve Türk cumhuriyetlerinin de piyasalara ucuz ham ipek sürmesi de eklenince üretim iyice düşmüştür.

Üreticimizin bu şartlarda desteksiz ayakta kalması mümkün değildir. AB, birlik için hiçbir ekonomik önemi olmamasına rağmen ipekböcekçiliğine destek vermektedir. Oysa ülkemizde ipekböcekçiliğine yeterli desteğin verildiği söylenemez. Şu anda verilen destekler, ücretsiz tohum dağıtımı ve ipek böcekçiliğinin doğrudan gelir desteği kapsamına alınması şeklindedir.

İpek üretiminin her aşamasında kaliteyi belirleyici ve yükseltici önlemler alınmalıdır. Özellikle ipek halı üretim ve ihracatında kaliteye dikkat edilmelidir. Geçmişte yün el halısı pazarının kalitesiz hammadde kullanımı nedeniyle İran'a kaptırıldığı unutulmamalıdır.

Üretimde önemli bir sorun da maliyet yüksekliğidir. Birim işgücü ve alandan daha fazla ve kaliteli ürün almayı sağlayacak yetiştiricilik yöntemleri (tabla beslemesi, kaliteli askı kullanımı, sonbahar beslemesi yapılması vb) çiftçiler arasında yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla ipekböcekçiliğinin mevcut sorunlarını göz önüne alan bir kredilendirme politikası izlenerek üretim araçlarının modernleşmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Anonim 2003. <http://www.turkiyeevteksder.com>

Anonim 2003a. <http://www.cu.edu.tr>

Anonim 2003b. <http://www.agbursa.com/kozahan/ipek>

Anonim 2003c. <http://www.dunvagazetesi.com.tr>

Anonim 2003d. <http://www.kozabirlilik.com.tr>

Anonim 2003e. <http://www.sanayi.gov.tr>

Anonim 2003f. <http://www.yildirim-bld.gov.tr>

Anonim 2002. <http://www.fao.org>

Anonim 2001. Tarım İstatistikleri Özeti 1982- 2001 , DİE , Ankara.

Anonim 2001a. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu , DPT Yayın No : 2574, Ankara

Anonim 2001b. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Tekstil ve Giyim Sanayi Özel İh. Kom. Raporu , DPT Yayın No:2549, Ankara

Anonim 2000. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer) 2000 , DİE Yayın No : 2614 ,Ankara.

TARIMSAL EKONOMİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

PK.34 06100 Bakanlıklar/Ankara

Tel:0.312.326 0006

Faks:0.312.322 8531

Web: <http://www.aeri.org.tr>

e-mail: aeri@aeri.org.tr